

ABNORMALNO PONAŠANJE U DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU PREDSTAVLJA IZAZOV KOJI PRELAZI GRANICE TRADICIONALNOG ŠKOLSKOG SISTEMA (Kritički osvrt na neadekvatnosti sistema)

Othmar Eiterer

A 5303 Thalgau 96
Osterreich

Stručni članak

UDK: 376

Prispjelo: 30. 09. 1987.

SAŽETAK

Među djecom čiji je osnovni problem nemogućnost postizanja zadovoljavajuće razine postignuća, značajan je broj onih koji pokazuju izrazito abnormalno ponašanje. Ova odstupanja od normi vrlo često nisu izravno povezana s inteligencijom učenika. Postoji međutim fundamentalna veza između abnormalnog ponašanja i neuspjeha u školi. Određeni poremećaj ponašanja ne javlja se u vakumu. Korijeni svake neadekvatnosti su u okolini pojedinca. Postojanje takve djece suočava nas s problemom i obavezama koje prelaze granice tradicionalnog školskog sistema. Mi svoje sposobnosti precjenjujemo, vjerujući da se rehabilitacija (u smislu ponovnog dobivanja) može provesti bez promjene djetetove okoline, koja je odgovorna za status pojedinog djeteta. Bez odlučnih promjena u školskoj strukturi ne možemo očekivati bilo kakvu uspješnu pomoć za tu djecu.

Štoviše, morali bismo proširiti granice škole kako bi ona prerasla instituciju. To bi se moralo odvijati tako da se uključe uzroci poremećenog ponašanja, koji su vrlo često izvan institucije i uspijevaju ostati aktivni bez obzira na najbolji oblik škole.

Među djecom koja polaze Allgemeine Sonderschule¹ i čiji je osnovni problem nemogućnost postizanja zadovoljavajuće razine, mnogo je djece koja očituju izrazito abnormalna ponašanja. To odstupanje od normi ponašanja u vrlo velikom broju nije izravno povezano s inteligencijom učenika. Postoji fundamentalna veza između abnormalnog ponašanja i neuspjeha u školi.

Prosjeci tokom dugog vremenskog razdoblja pokazuju da je omjer abnormalnog ponašanja u dječaka i djevojčica 2:1, tj. da se ono češće javlja u dječaka.

Kako Allgemeine Sonderschule¹ polaze učenici, čiji uspjeh ne zadovoljava određene norme i pojedinačne zahtjeve nastavnika redovnih škola, disciplinski problemi s dječacima su značajniji od niskog postig-

nuća djevojčica. Kod djevojčica stvarne slabosti ostaju skrivene iza nekih vrlina, kao što su npr. marljivost, poslušnost i sl. Većina te djece dolazi iz niže ili najniže socijalne klase, no ta nas činjenica ne bi smjela navesti na zaključak da postoji izravna povezanost između socijalne klase i neuspjeha u školi.

Međutim, ne bismo smjeli precijeniti značajnost široko opažene tendencije smanjenja tolerancije u odnosu prema klasnom porijeklu.

U navođenju mojih opservacija i iskustava u svakodnevnim školskim situacijama namjerno sam izbjegao upotrebu brojeva i postotaka kako ne bi donio brzoplete i neodgovorne zaključke.

Tko je to dijete s teškoćama u razvoju?

¹ Allgemeine Sonderschule je poseban oblik škole za djecu koja ne mogu dostići zahtjeve redovne škole.

Kakva je njegova školska i obiteljska situacija?

U kakvim uvjetima i okolini živi?

Pojedina smetnja ponašanja ne javlja se u vakumu. Svaka neadekvatnost ima svoje korijene u okolini pojedinca. Kafka vrlo dobro ilustrira ovakvu neadekvatnost u djelu "Die Verwandlung",² opisujući prosječnog, savršeno normalnog prodavača, koji se mijenja preko noći i pretvara u neurednog čovjeka životinjskog izgleda. Njegova neukusna pojava, koja odstupa od normi, isključuje ga iz društva. On je izašao izvan prihvatljivih granica normi (u kojima živi), te je zbog toga isključen i sada je odbačen. Njegova abnormalnost postaje njegova stigma. On je postao pustinjač i sada pripada manjini, izopčenoj grupi. On je usamljeni vuk, kojem je jedina veza s vlastitom vrstom, kvaliteta neprihvaćenosti. Njegov status ostaje u konformnosti s prirodnom zakonom i interakcijom s ostalim pojedincima.

Nekoliko različitih, varirajućih faktora uključeno je u formiranje određenog (bihevioralnog) statusa ponašanja. Te faktore treba tražiti u uzročnom, interaktivnom kontekstu s društvom, u bliskosti s društvom u kome dijete živi ili mora živjeti (npr. obavezno pohađanje škole). Ta bliskost očituje se, s jedne strane, kroz indiferentnost ili, s druge strane, kroz odbacivanje, s mnogo reakcija na takvo ponašanje koje je između ova dva načina reagiranja.

Na taj način "Rani otrov" ulazi u njegovu dušu. Ovaj se otrov vrlo teško može reducirati ili eliminirati kasnijim kompenzacijama. Bliskost s društvom ne predstavljaju njegovi roditelji (obitelj) ili pripadnici njegove vrste, nego susjedstvo, poštar, mljekar, nastavnik, drugovi u školi.

Jednom sam se obratio nastavniku s molbom za razumijevanje smetnji u ponašanju jednog mog učenika u kontekstu stvarnih uvjeta u kojima je živio. Otac je napustio obitelj i odao se skitnji. U svojoj novoj sredini ubijen je od jednog svog prijatelja s kojim je pio. Pogrešno sam procijenio situaciju. Nisam pobudio razumijevanje, nego ljutnju zbog nečeg što se smatra neispravnim, zlim: "... i mi moramo živjeti s takvim ljudima?" Veliki broj te djece odrasao je u "izoliranom društvu", a takvo rano iskustvo (barijera) postala je barikada one druge strane. Njihovi roditelji su odavno prihvatili ovakvu realnost i pokušavaju prilagoditi svoju djecu toj realnosti.

Oni su stvarno izgradili sami te barikade, što otežava još više prerastanje barijere. Dječak, kojeg smo spomenuli, je rekao: "kada o tome razmišljam, mogao sam biti rođen i kao crnac."

Superiornost ostalih utječe na голу egzistenciju.

Blizina koja omogućuje usporedbu je dovoljna. Društvo je neovisno o političkom sistemu – kompetitivno je te pojedinac potvrđuje sam sebe kroz natjecanje i uspoređivanje. Njegova samoprocjena, rang koji sam sebi dodjeljuje ne zavisi u velikoj mjeri od ovoga.

Samo usamljenik ili budala može izbjeći socijalnoj skali zasluga. Zbog toga svakom kompetitivno društvo sa svim svojim sistemima proizvodi gubitke, inferiorne i nepri-vilegirane, osobito u školama. Škola je idealna kulturna sredina u kojoj faktori poremećenog ponašanja vrlo brzo prožimlju i pojačavaju jedan drugoga. Posljednji faktor država svoje mjesto samo toliko dugo dok postoji posljednji. Ovo vrijedi i za drugove u razredu, lokalnu zajednicu i društvo.

U ovom konfliktu inferiornost popri-

² Kafka "Metamorfoze".

ma drugu facetu (drugi aspekt): socijalni razred, koji je drugi po prioritetu, mnogo je češće taj koji razvija strah od kontakta i obrambene mehanizme. Taj je faktor neugodan s dvije točke gledišta; s jedne strane razred je u većini i jako utječe na lokalno mišljenje, s druge strane, barijere (jezik, socijalni kontakt, način života i sl.) nisu toliko visoke da ih se ne bi moglo prerasiti. Dijete sa smetnjom je gotovo uvijek sposobno prepoznati svoju situaciju i poziciju na rubu društva, ono je u dilemi zbog želje za pripadanjem i svijesti da je odbačeno. Neki od njih razvijaju "dvostruku strategiju", rastrgani su između agresije i pobune, s jedne strane, i infantilnih pokušaja da se pridobiju prijatelji, s druge strane.

Na ovaj način oni nisu sposobni razlikovati provocirane reakcije ciljnih grupa. Proces razvijanja konflikta oštećuje proces učenja. Posljedice su iznenadni padovi u postignuću, koji uzrokuju neuspjeh. Kako je to iskustvo negativno za sve umiješane strane, ono pobuđuje negativni razvoj i dovodi u pojedinačnim slučajevima do simplificirane klasifikacije "glup i dosadan".

Ponašanje, koje, čini se, služi samopotvrđivanju i preživljavanju, ne osjećamo kao agresiju, nego kao osnovno i potvrđeno oružje (samoobrana).

Okovi vlastite egzistencije sputavaju dijete i ne dopuštaju mu dovoljno prostora da razumije svoje korijene.

Djetetova sudbina ne bi smjela ovisiti samo o konstelaciji u dužini trajanja utjecaja negativnih faktora (npr. obitelj, škola, socijalna klasa, itd.) ili o njegovim snagama da pruži otpor. Ne bismo sve smjeli svesti na pitanje da li dijete kroz školu i odgoj ostaje neoštećeno. Dijete ne bi smjelo shvaćati svoju situaciju kao sudbinu, teret, naslijeđe ili neko nepopravljivo stanje. Ona bi za njega morala biti okov restrik-

cija i prepreka, jer okove možemo rastrgati, prepreke ostaviti po strani a restrikcije otkloniti.

Zapravo izazov je u razumijevanju. Ako dijete prihvati svoju situaciju kao danu, ono neće poduzeti neku akciju, nego će reagirati — agresivno ili će reagirati nakon još jednog razmišljanja. (U ovom kontekstu, opravdano je pitanje je li obrazovanje tako zamišljeno da ohrabruje reakcije a ne akcije.)

Jedna od najznačajnijih karakteristika ovog djeteta je pomanjkanje samoprocjene. Uzrok tome treba tražiti u mišljenjima nastavnika, školskih drugova, njegove neposredne okoline i roditelja, koje je dijete prihvatilo kao vrijedne. Ono je prečesto čulo da je beskorisno i da ovdje ne pripada.

Postojanje takve djece, čiji je broj posljednjih godina u porastu, suočava nas s problemima i obavezama koje izlaze iz granica tradicionalnog školskog sistema. Škola zasniva svoje koncepcije na pretpostavkama da se može rehabilitirati ovu djecu kroz specifičan oblik škole (uključivanjem odgovarajuće nastave) i ostalim specijalnim oblicima pomoći (terapije). Mi precjenjujemo svoje mogućnosti vjerujući da rehabilitacija (u smislu ponovnog uspostavljanja) može biti postignuta bez mijenjanja djetetove realnosti od koje ovisi djetetov status. Ta realnost je djetetova okolina s kojom je njegova egzistencija, kao osobe, nerazdvojno povezana: njegova obitelj, socijalna klasa, škola i društvo, koji nameću uzorke i norme života, a škola je zacijelo egzekutor tih normi.

Anamneza ove situacije dovodi nas do anamneze društva. Ova konzekvencija dovodi pedagoge pred zid, jer društvo ne može biti rehabilitirano kroz pojedinca i obratno. Što može škola učiniti? Vjerujem, mnogo i to ovdje i sada. Kakvu svrhu ima-

ju vizije budućnosti, ako one služe samo da se potvrde ili okrive neadekvatnosti današnjice umjesto da ih se promijeni. Tko je sada gladan neće se najesti do sitosti niti na prepunom stolu izobilja svoga unuka. S druge strane, oni koji tretiraju simptome vjeruju da je situacija nepromjenljiva, te na taj način služe onima koji se suprotstavljaju bilo kakvoj socijalnoj promjeni.

Naš je zadatak da otkrijemo slobodan prostor i da ga ispunimo s onim što nam stoji na raspolaganju: ne s onim s čim mi želimo, no trenutak nas negira. Oni su također zupci u dugotrajnom procesu obrazovanja i promjene u svakom društvu. Tko bi ih trebao pokrenuti ako ne mi pedagozi? Mogućnosti ovise o djetetovim potrebama i o njegovoj situaciji. Pri tome bismo morali biti oprezni da ne razvijemo pedagoški korzet u koji ćemo staviti dijete da bismo vidjeli da li odgovara ili ne.

Rehabilitacija bi trebala započeti tako da dijete postane svjesno. Kroz svakodnevno iskustvo dijete je naučilo prepoznavati svoju situaciju, ali ne i njezine korijene. Dijete bi prvenstveno moralo postati svjesno granica svojih sposobnosti, da bi ih moglo prihvatiti kao nešto što se može prerasti. Kada se takva svijest javi, dijete će shvatiti da je proces učenja izlaz iz te situacije. Sada on može rastrgnuti ono što ga sputava. Što pozitivnije efekte ovog procesa donosi kući, to će brže napredovati njegova svijest. Tako možemo reći da dijete postaje više ono što je — kako Marcuse kaže.

U ovom procesu nastavnik je nezamjenjiv. On bi trebao pratiti dijete kao ravnopravni partner, a ne samo savjetovati ga i onda prepustiti samome sebi. Dijete bi trebalo razviti sposobnost mijenjanja svog svijeta, korak po korak, te mu pri tom pridavati značenje. Dijete mora naučiti shvaćati svijet i svoj položaj u njemu

kao što se može mijenjati, nešto što je dinamično. S ove točke gledanja stvarnost (kao što su sadržaji učenja) nije statična. I djeca i nastavnici su nezavršena, nepotpuna, ne potpuno — zrela bića u nedovršenoj stvarnosti. Ta nezrelost opravdava pedagoški optimizam u permanentnom procesu izrastanja i promjena te podržava tvrdnju o učenju koje traje čitav život.

Proces učenja ne sastoji se od davanja i uzimanja nego od obostrane rekognicije i razmišljanja. Ako želimo učiti djecu, moramo biti spremni istovremeno od njih i učiti. To zahtijeva neprestanu komunikaciju. I nastavnici i učenici s jednom nogom stoje u nestabilnoj sadašnjosti, a s drugom u nesigurnoj i teško predvidivoj budućnosti, dok prošlost najbolje služi kao cipele, a nikako ne kao štaka. O našem prijedlogu treba se razmisliti, ispitati ga, da li on stvarno zadovoljava djetetove potrebe (uključujući i one koje nisu izašle na vidjelo), ili samo služi onome što nazivamo djetetovim potrebama. Ovo se može postići samo putem dijaloga između nastavnika i učenika. Suradnja može postojati samo na osnovi povjerenja i naklonosti, a to se povjerenje može razvijati samo na temelju partnerskog odnosa. Harmonija neće biti ugrožena povećanim povjerenjem ako ono bude služilo oštećenoj ličnosti. Strah mnogih nastavnika da će ovakva razina dovesti u opasnost njihov položaj, neosnovan je. Naprotiv: ličnost i kvaliteta vodstva nenadomjestivi su i zahtijevaju mnogo više odgovornosti nego tradicionalna škola.

Bilo bi naivno vjerovati da će specifični oblici organizacije, selekcija materijala i vrlo visoko razvijene tehnike i metode biti dovoljne da se omogućí proces učenja. Ne bih želio potcijeniti važnost tih faktora, niti prednosti malog, obiteljskog oblika specijalne škole (Sonderschule) koja prefe-

rira učenje kroz partnerski odnos i dijalog između nastavnika i učenika. No usprkos svemu javlja se sociopolitičko pitanje: Da li je Specijalna škola (Sonderschule) rezervat ili geto?

Ne bismo smjeli raspravljati o njezinom odredištu, nego o tome kako je učenik tamo oštećen. Sve dok je škola "lovačko polje", uvijek će se događati nekoliko pogibe-lji, tako da je zaštitna funkcija rezervata legitimna i mi moramo prihvatiti getoeffekt kao nepoželjni nusprodukt. Bez značajnih promjena u strukturi mi ne možemo očekivati nikakvu djelotvornu pomoć ovoj djeci. Morali bismo proširiti školu izvan granica institucije da bismo obuhvatili uzroke poremećenog ponašanja, koji često postoje izvan granica institucije i održavaju se usprkos najboljoj mogućoj školi.

Projekt koji ćemo opisati bez sumnje je primjer koji se može slijediti, no bez dokazanih mogućnosti. On otkriva granice školskog sistema i rehabilitacije.

Prije dvije godine susreli smo se s ekstremnim slučajem, koji je za nas postao izazov. Mi, to moramo reći, uključeni protagonisti društva: nastavnik, sudac, socijalni radnik. Obitelj s osmero djece. Roditelji su podstanari malih primanja, premalih da bi se prehranila deseteročlana obitelj. Otac je rezač drva, a majka ne može raditi i odgajati djecu. Ona traži izlaz bježeći u bolest, indiferentnost, resignaciju. S vremena na vrijeme odlazi u bolnicu i napokon se ne vraća kući. Sada otac ostaje s osmero djece. Najstarija kćer Marija (16 god.) ne može zamijeniti majku. Društvo (država, crkva, različite organizacije) pomaže. No, sve što mogu ponuditi su dobrovoljni prilozii. Oni ne mogu spriječiti raspadanje obitelji. U to je vrijeme petero djece polazilo školu, a od toga četvero Sonderschule — specijalnu školu, a peto je još uvijek u redovnoj

školi.

Njihov vanjski izgled je: vrlo pohabana odjeća, agresivno ponašanje s destruktivnim tendencijama, neuspjeh u školi. Društvo (država) ne zna kako pomoći. Sve što može ponuditi je oduzimanje prava ocu na odgoj djece i smještavanje djece u dom.

Mogućnosti svakog od nas nisu bile dovoljne da omoguće izlaz iz te situacije. Morali smo izaći iz vlastitih granica i napustiti naše uobičajeno polje akcije. Morali smo postati "suučesnici". Znali smo da smo samo tretirali simptome u granicama u kojima nam je to sistem dopuštao, ni nismo uključivali djetetovu stvarnost u proces rehabilitacije. Projekt je financirao ured za socijalnu brigu o omladini (dio koji je otpadao na troškove smještaja u domu). Sudac je povukao nalog. Uspješno smo tražili kolegicu koja će zamijeniti majku. Ona je trebala imati ove kvalitete: sposobnost učenja, fleksibilnost, spremnost za razgovor.

Znali smo da je kritički udio svih (naročito oca i djece) prijeko potreban da bi se situacija promijenila.

Morali smo ih pokušati razumjeti, njihove potrebe, očekivanja, način života, te odoljeti iskušenju da im nametnemo naše potrebe, naša očekivanja, naš način života.

Glavno pitanje je bilo: Kako da se s njima udomaćimo?

Nije ih bilo jednostavno izazvati, bar ne tako jednostavno kako smo mi to zamišljali. U osnovi ljudi uvijek očekuju gotove programe, recepte, upute. Potrebna im je ruka koja će ih voditi. To što moraju zajedno živjeti u osiromašenim uvjetima svakodnevnice i pritisak koji se vrši na svakog od njih čine vrlo teškim razumijevanje korijena svakodnevnice i razvijanje snage da im se suprotstavi.

Štoviše, oni su potpuno prihvatili ulogu

primaoca milostinje. Na početku im je bilo teško prihvatiti naše nove uloge jer su nas poznavali kao autoritete (suca, socijalnog radnika, nastavnika).

Počeli smo od najkritičnijih problema. Konkretnim poboljšanjem životnih uvjeta. Ovo nije bilo moguće ostvariti bez financijske pomoći od drugih. No, nastojali smo biti sigurni da je obitelj odgovorna za sve ono što je u njezinoj moći. Od samog početka morali su naučiti da je izlaz iz njihove situacije u njihovim rukama. To je, između ostalog, uključivalo i poboljšanje u vanjskom izgledu (npr. u oblačenju) i zdravstvenom stanju (npr. zubi). Radili smo na problemima svakodnevnog života (npr. obiteljskom budžetu, opskrbljenosti, radu i slobodnom vremenu). Uvijek smo bili usmjereni na razgovor, svjesnost, akciju a ne na potvrđivanje uzoraka. Pokušali smo prekinuti svagdašnju životnu rutinu, šutnju, razviti rješenja sukoba, nadoknaditi propušteno djetinjstvo.

Ukratko: školska situacija kod sve djece normalizirala se, izolacija je prekinuta. Svi smo poslije toga nešto naučili, osobito otac (npr. razgovor, igra s djecom, tjelesni kontakt, itd.).

Put je i dalje dug i težak a svaki korak znači novi izazov. Uvijek se ponovo otvaraju nove rane, pojavljuju se novi problemi i novi sukobi – gotovo uvijek iz starih korijena.

Kako im se možemo približiti a da se jednostavno borimo sa simptomima i pogrešnim reakcijama? Samo pojedino dijete, njegove sestre i braća mogu dati odgovor na ovo pitanje. Moramo reskirati gledajući unatrag na korake koje smo poduzeli, moramo iskoristiti prednost iskustva i izbjeći pogreške. Samo ako tako postupamo, možemo znati koje slijedeće korake moramo poduzeti. Na ovom putu moramo odbaciti kaveze s rešetkama – oprezno i tiho, no bez dijeljenja milostinje bilo materijalne, bilo pedagoške.

**ABNORMAL BEHAVIOUR IN DISTURBED CHILDREN
POSES A CHALLENGE WHICH GOES BEYOND THE
LIMITS OF THE TRADITIONAL SCHOOL SYSTEM
(A CRITICAL REVIEW OF THE SYSTEM'S INADEQACY)**

Summary

Among those children whose basic problem is the failure to reach a satisfactory achievement level, a considerable number indicates behaviour which is distinctly abnormal. Thos deviation from the norm is, in many cases, not directly connested to the pupils' intelligence; there is a fundamental link between the abnormal behaviour and the failure at school. A particular disturbance of behaviour does not exist in a vacuum. Every inadequacy has its roots in the individual's enviorment. The existence of these children present us with problems and obligations which go beyond the traditional school system. We overestimate our possibilities in believing that rehabilitation (in the sense of regaining) can be achieved without changing the child's reality which is responsible for the child's except any effective help for these children. Further more we must extend the school beyond the institution in order to involve the cause of the disturbed behaviour, which often exists outside the institution and still remains effective despite the best possible school.